

Rytky Katariina

Musiikki lapsen kielen kehityksen tukena alkuopetuksessa

Kandidaatintutkielma

KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA

Musiikkikasvatus

2020

9.6.2020

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Musiikki lapsen kielen kehityksen tukena alkuopetuksessa (Katariina Rytty)

Kandidaatintutkielma, 32 sivua

Kesäkuu 2020

Tässä kandidaatintutkielmassa tutkin miten musiikillisilla työtavoilla voidaan tukea lapsen kielellistä kehitystä alkuopetuksessa. Musiikilla on useita tutkittuja lapsen kokonaisvaltaista kehitystä tukevia vaikutuksia. Useat tutkimukset ovat osoittaneet, että perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden määrittämät musiikilliset työtavat ovat merkityksellisiä kielen kehityksen tukemisessa kirjoittamaan ja lukemaan opettelevan alkuopetuksen oppilaan kehitysvaiheessa.

Kandidaatintutkielma on tyypiltään kvalitatiivinen eli laadullinen, kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Tutkielmani on kooste aiemmin tehdyistä tutkimuksista ja niiden tutkimustulosten esittelyistä sekä kirjallisuuden teoreettisesta näkökulmasta. Siten kandidaatintutkielma on ns. narratiivinen yleiskatsaus.

Tutkimustuloksissa esille nousi se, että alkuopetuksen musiikilliset työtavat ovat oppimista ja kehitystä edistäviä tekijöitä. Erityisesti tutkimustuloksissa nousi esille vauvaiän musiikillisen toiminnan ja laulamisen merkitys niin lapsen kokonaisvaltaiselle kuin kielen kehitykselle. Yleisesti musiikillinen toiminta tukee useita lapsen kehityksen osa-alueita, kuten tarkkaavaisuuden, keskittymiskyvyn, vuorovaikutustaitojen, muistin sekä kognitiivisten taitojen kehittymistä. Lisäksi tutkimustuloksissa korostui musiikkiliikunnan merkitys musiikillisen ajattelun kehittymisessä ja Brunerin ajattelukyvyn teorian yhteydessä.

Tämän kandidaatintutkielman aineiston perusteella voin todeta, että musiikilliset työtavat tukevat lapsen kielen kehitystä syntymästä alkaen. Tutkimustuloksissa nousi erityisesti esiin lapsen varhaisen kielen kehityksen tukeminen musiikillisilla työtavoilla. Tutkimuksen tulosten perusteella voin todeta, että opetussuunnitelman määrittelemät musiikilliset työtavat tukevat lapsen sekä kokonaisvaltaista että kielellistä kehitystä.

Avainsanat: alkuopetus, kielen kehitys, kielen kehityksen häiriöt, lapsen kehitys, motoriikan kehitys, motoriikan kehityksen häiriöt, musiikilliset työtavat

Sisältö

1	Johdanto	4
2	Tutkimusasetelma	6
3	Lapsen kehitys	8
3.1	Kielen kehitys	8
3.1.1	<i>Kielellinen tietoisuus</i>	11
3.1.2	<i>Kielen kehityksen häiriöt</i>	12
3.2	Motoriikan kehitys	14
3.2.1	<i>Motoriikan kehityksen häiriöt</i>	15
4	Musiikilliset työtavat alkuopetuksessa	16
4.1	Laulaminen ja soittaminen	16
4.2	Musiikkiliikunta	18
4.3	Kuuntelu.....	19
4.4	Improvisointi ja säveltäminen	20
5	Musiikki kielen kehityksen tukena	22
6	Pohdinta ja johtopäätökset	26
	Lähteet	29

1 Johdanto

Tämän kandidaatintutkielman alkusysäyksenä on ollut pitkäaikainen kiinnostukseni musiikin ja kielen oppimisen yhteyteen. Olen aiemmassa työssäni varhaiskasvatuksen opettajana ja musiikkileikkikoulun opettajana tehnyt havaintoja musiikin vaikutuksista lapsen kehitykseen ja kielen oppimiseen. Olen myös tehnyt sosiaalialan koulutusohjelmassa ammattikorkeakoulun opinnoissa opinnäytetyön musiikin vaikutuksista lapsen kielen sekä motoriikan kehityksen tukemisessa. Vuonna 2001 tehty opinnäytetyöni tutkimuskohteena oli 3–5 -vuotiaat lapset. Tässä kandidaatintutkielmassa halusin tutkia samaa ilmiötä alkuopetuksen näkökulmasta.

Aivotutkija ja Helsingin yliopiston kasvatustieteen professori Minna Huotilaisen (2019) mukaan musiikilliseen toimintaan sisältyy useita erilaisia lapsen kielitaitoa tukevia tekijöitä (Huotilainen, 2019), ja useat tutkimukset ovat tuloksissaan puhuneet musiikillisen toiminnan merkittävyydestä. Lisäksi minulla on myös omakohtaisia kokemuksia musiikin merkityksellisyydestä lapsen kehitykselle oman tyttäreni musiikkileikkikoulutaipaleelta. Musiikki on ollut yhteinen harrastus, jossa on yhdistynyt vuorovaikutuksellisuus sekä kehitystä tukeva toiminta, kuten laulaminen, rytmittely ja sanavaraston kasvattaminen.

Tämän kandidaatintutkielman tarkoitus on koota ajantasaista, uusien tutkimustulosten mukaista tietoa musiikin merkittävyydestä alkuopetusikäiselle lapselle. Lisäksi tarkastelen, kuinka suuri merkittävyys musiikilla on juuri alkuopetuksen vaiheessa kielelliselle kehitykselle. Tässä tutkimuksessa keskityn nimenomaan 6–8 -vuotiaiden lasten kielen kehityksen tukemiseen. Tulevana musiikin- ja luokanopettajana haluan saada lisäymmärrystä siitä, miten musiikillisilla toimintatavoilla voi tukea lapsen kielellistä kehitystä.

Musiikin monipuolisuus lapsen kehityksen tukijana on erittäin mielenkiintoinen tutkimusalue. Tämän tutkimuksen myötä toivon saavani tiedostettuja toimintatapoja opetustyöhön, jotta ymmärrykseni musiikin merkityksestä lapsen kehityksen tukemisessa kasvaisi. Huotilainen (2019) on tehnyt useita tutkimuksia musiikin merkityksestä. Opettaja -lehden (Hongisto, 2020) haastattelussa Huotilainen toteaaakin, kuinka kirjoittamaan oppiessa pitää hallita eripituisten äänneet ja tavut. Haastattelusta käy myös ilmi Huotilaisen näkemys siitä, kuinka laulaminen selkeyttää tavujen kuulemista ja helpottaa aivojen työtä oppimisprosessissa. (Hongisto, 2020.) Huotilaisen ja useiden muidenkin tutkijoiden tutkimustulosten valossa on selkeää nähdä yhteys

kielen kehityksen ja musiikin välillä. Aivotutkimus on tuonut uutta näkökulmaa musiikin merkitykseen ja tällä kandidaatintutkielmalla tuon omalta osaltani näkyväksi musiikin merkitystä oppimiselle.

Toivon, että tutkielmani herättäisin ajatuksia myös siitä, kuinka opettajakoulutuksen musiikillista koulutusta on vähennetty ja siten luokanopettajien musiikillisen osaaminen heikentyy. Tätä on nostanut esille esimerkiksi luokanopettaja ja Jyväskylän yliopiston musiikkikasvatuksen post doc -tutkijana toimiva Henna Suomi, joka on väitöskirjassaan tutkinut musiikin koulutuksen vähentämisen merkitystä opettajaopiskelijoiden musiikin opettamisen pätevyteen. Jopa 60 % luokanopettajaopiskelijoista ”kokee olevansa epäpäteviä musiikin opettamiseen perusopetuksen vuosiluokilla 1-6” (Suomi, 2019, s. 221). Haluan tällä kandidaatintutkielmalla osoittaa luokanopettajien musiikillisen osaamisen tärkeyttä lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen ja erityisesti alkuopetuksen kielellisen kehityksen tukemisessa.

Tässä kandidaatintutkielmassa esittelen luvussa 2 tämän tutkimuksen tutkimusasetelman. Teoreettisessa viitekehyksessä esittelen luvussa 3 lyhyesti lapsen ns. normaalia kehitystä, jonka jälkeen perehdyn lapsen kielen kehityksen vaiheisiin (3.1), kielelliseen tietoisuuteen (3.1.1) sekä kielen kehityksen häiriöihin (3.1.2). Lapsen kehityksen ollessa kokonaisvaltaista, esittelen myös lyhyesti motorikan kehityksen (3.2) ja sen häiriöt (3.2.1). Luvussa 4 tarkastelen, alkuopetuksen musiikilliset työtavat: laulaminen ja soittaminen (4.1), musiikkiliikunta (4.2), kuuntelu (4.3) ja improvisointi ja säveltäminen (4.4) Luvussa 5 esittelen, miten kielen kehitystä voidaan tukea musiikillisilla työtavoilla.

2 Tutkimusasetelma

Tämän tutkielman tutkimustehtävänä on kuvailla, miten musiikillisilla työ tavoilla voidaan tukea lapsen kielellistä kehitystä alkuopetuksessa. Teoreettisessa viitekehityksessä avaan aluksi lyhyesti lapsen kokonaisvaltaista kehitystä, josta tutkielmani osa-alueet ovat vain yksi osa. Esittelen lapsen kielellisen ja motorisen kehityksen kulkua sekä kehityksen häiriöitä. Lisäksi kielellisessä kehityksessä esittelen kielitietoisuuden osa-alueet, jotka liittyvät kiinteästi lapsen kielen kehitykseen. Lopuksi tarkastelen, miten kielellistä kehitystä voidaan tukea erityisesti musiikin työ tavoilla alkuopetuksessa. Keskeisiä käsitteitä tutkielmassani ovat *kielellinen* ja *motorinen kehitys* ja niiden *häiriöt* sekä *alkuopetuksen musiikilliset työ tavat*.

Kandidaatintutkielman teoreettista viitekehystä rakentaessani keskeisimmäksi lähteeksi nousivat Minna Huotilaisen *Näin aivot oppivat (2019)* - teos sekä Turun yliopiston varhaiskasvatuksen pedagogiikan professori Inkeri Ruokosen (2016) teos *Esi- ja alkuopetuksen musiikin didaktiikka*.

Professori Ari Salmisen (2011) artikkelin mukaan kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa on kyse löysärajaisestä tutkimuksesta, jossa aineiston rajaamista ja valintaa eivät määrittele metodiset säännöt. Tutkimuskohteena olevaa aihepiiriä pyritään kuvaamaan monipuolisesti ja tarpeen mukaan ryhmittelemään sille tyypillisiä piirteitä. Kirjallisuuskatsaus on yksi menetelmä, joka mahdollistaa myös uusien ilmiöiden löytymistä. (Salminen, 2011.) Kandidaatintutkielmani on tyypiltään kuvaileva kirjallisuuskatsaus, jonka tarkoituksena on kuvailla, miten musiikillisilla työ tavoilla voidaan tukea lapsen kielellistä kehitystä alkuopetuksessa. Tutkielma on kvalitatiivinen eli laadullinen kirjallisuuskatsaus. Tutkielmani on kooste aiemmin tehdyistä tutkimuksista ja niiden tutkimustulosten esittelyistä sekä kirjallisuuden teoreettisesta näkökulmasta. Siten kandidaatintutkielma on ns. narratiivinen yleiskatsaus.

Tässä tutkimuksessa en ole rajannut aineistoa kovin tiukasti. Olen etsinyt tutkimuksia ja lähteitä laaja-alaisesti erilaisilla aiheeseen liittyvillä hakusanoilla. Teoreettisen viitekehityksen rakentamiseen kuvaileva kirjallisuuskatsaus on ollut hyvä valinta, koska sen avulla olen voinut tutkimusta tehdessä rajata aihealuetta ja kulkea aineiston ilmiöiden mukaan tutkimuksessa eteenpäin. Tämä on ollut minulle luontevaa ja on edistänyt siten tutkijuuttani. Aikaisemmat

kokemukseni tutkimuksen tekemisestä ovat myös helpottaneet tutkimustyön edistymistä ja en ole nähnyt tarvetta rajata lähteitä etukäteen.

Narratiivinen kirjallisuuskatsaus on menetelmiltään tämän tutkimustyylin kevyin muoto, jonka avulla voidaan antaa laaja kuva aihealueesta. Yleiskatsaus on laajempi tutkimus, jolloin tarkastellaan jo aiemmin tehtyjen tutkimuksia. Aineistoa ei ole valittu systemaattisesti, mutta sen avulla voidaan tehdä päätelmiä aihealueesta. (Salminen, 2011.) Olen koonnut eri lähteistä monimuotoisia tutkimusten tuloksia, jotka ovat vastanneet tutkimuskysymykseen. Musiikin merkityksellisyyden monet näkökulmat lapsen kehityksen, erityisesti kielen kehityksen tukemiseen, ovat saaneet vahvistusta tässä kandidaatintutkielmässä.

Emeritusprofessori Juutin ja kauppatieteen tohtori Puusan (2020) mukaan tutkimuksen luotettavuus tarkoittaa sitä, että tutkija onnistuu vakuuttamaan lukijan siitä, että saadakseen vastauksen tutkimuskysymykseensä tutkimukseen on perustellusti valittu oikeantyyppistä aineistoa ja tutkimusmenetelmiä. Luotettavuutta voidaan määritellä lisäksi sillä, miten tutkija pystyy vakuuttamaan lukijan omasta asiantuntemuksestaan ja tutkimuksen etenemisestä. Tutkimuksen eettisyys määrittyy taas sillä, että onko tutkija pystynyt noudattamaan eettisiä periaatteita tutkimuksen edetessä, ovatko tutkimusmenetelmät ja tulkintatavat sellaisia, että voisivat toimia jonkin toisenkin tutkimuksen ohjeistuksena. Tutkimuksen tekeminen ei saa aiheuttaa kenellekään tutkimukseen osallisille osapuolille. (Juuti & Puusa, 2020.)

Tätä kandidaatintutkielmaa tehdessäni, olen pyrkinyt lisäämään luotettavuutta etsimällä lähteitä ja tutkimustietoa siten, että niiden antama teoreettinen näkökulma on vastannut tämän tutkimuksen tutkimuskysymykseen mahdollisimman hyvin. Olen myös edistänyt tutkimuksen luotettavuutta sillä, että olen kuvannut tutkimuksen etenemisen niin tarkasti kuin mahdollista sekä valinnut teoreettisen viitekehityksen sisältöön mahdollisimman uutta tutkimustietoa. Luotettavuutta sekä tutkimuksen eettisyyttä on lisännyt myös se, että rakentaessani teoreettista viitekehystä, olen pyrkinyt kuvailemaan mahdollisimman totuudenmukaisesti eri lähdekirjallisuuden esittelemää teoreettista näkemystä aiheesta. Olen esittänyt teoreettisen viitekehityksen siten, että ne ovat kaikki löydettävissä ja selkeästi erotellut omat tulkinnat tutkijoiden kirjoituksista.

3 Lapsen kehitys

Tässä luvussa avaan lyhyesti lapsen yleistä kehityksellistä kulkua, jonka jälkeen tarkastelen kielen kehityksen vaiheita, sen häiriöitä ja kielellisen tietoisuuden kehittymistä syntymästä n. 8 -vuotiaaksi asti. Esittelen myös lapsen motoriikan kehitystä ja motoriikan kehityksen haasteita. Yleisesti tutkimusten mukaan lapsen motoriikan kehityksellä ja kielen kehityksen välillä on paljon yhteneväisyyksiä.

Varhaista lapsuusaikaa kuvastaa voimakas kehittymisen, kasvun ja oppimisen aika. Oppimisessa on näkyvissä kehityskaari, jonka teoreettinen tietämys auttaa kasvattajia tukemaan lapsen kehitystä. Jo varhaislapsuudessa luodaan perusta lapsen myöhemmälle kehitykselle. Lapsen ensimmäisen elinvuoden aikana tapahtuva kehitys on monimuotoisempaa kuin myöhemmissä ikävaiheissa. Lapsi oppii koko ajan, nukkuessaankin. Hereillä lapsi kiinnostuu aktiivisesti ympäristöstään ja hänen käyttäytymisensä suuntaa kohti jäsentynyttä toimintaa. Näin alkaa rakentua lapsen minätietoisuus aktiivisena oppijana. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen & Ruoppila, 2014.)

Lapsen tiedot lisääntyvät aina kehityksellisessä kasvuympäristössä, kuten koti- ja hoitopaikassa sekä erilaisissa verkostoissa. Perusturvallisuus on suotuisan kasvuympäristön perusta, jossa lapselle luodaan hyvä pohja kokonaisvaltaiselle kehitykselle. (Nurmi ym., 2014.) Ensimmäisten kouluvuosien aikaan lapsen kehityksessä tapahtuu fyysisiä, psyykkisiä ja yksilöllisiä muutoksia. Lapsen sopeutumiskyky on uusien vaatimusten edessä koulun sosiaalisessa yhteisössä. Lapsella on kuitenkin voimavaroja kohdata muutokset oppimisen innokkuudella. Lapselle alkaa tässä vaiheessa kehittymään käsitteellisempi ajattelu. (Dunderfelt, 2011.)

3.1 Kielen kehitys

Sosiaalisessa vuorovaikutuksessa kieli, puhe, on väline, jolla viestitetään ajatuksia ja tunteita, opitaan uusia asioita ja ratkaistaan ongelmia. Lapsi oppii kielen välityksellä muuntamaan käyttäytymistään, suunnittelemaan ja ohjaamaan omaa toimintaansa. Kielen merkityksellisyys näkyy myös siinä, miten lapsi näkee itsensä yksilönä. (Nurmi ym., 2014.) Kasvatustieteen professori Riitta-Liisa Korkeamäen (2011) mukaan lapsella kieli on oppimisen väline, mutta myös sen kohde. Kieleen liittyvä pedagogiikka on siten erittäin oleellista. Koulumaailmassa kielen oppiminen on integroituna opetussuunnitelman muuhun sisältöön ja sen tietoinen kehittäminen on tärkeää. (Korkeamäki, 2011.)

Tutkijoiden mukaan lapsella on heti syntymän jälkeen valmiudet sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja kieli alkaa kehittyä vuorovaikutuksellisissa kontakteissa hoitavien ihmisten kanssa. Aluksi vauvan ääntely on kokonaisvaltaista, joka muuttuu vähitellen sisältäen esimerkiksi kiljahduksia. Noin 6 kuukauden ikäisenä ääntelyssä alkaa kuulua toistuvia tavuja eli *kanonista jokeltelua*. Noin 1 -vuotiaana lapsi osoittaa kiinnostuksensa sanoihin ja on kiinnostunut ihmisistä ja esineistä. Lapsi alkaa toistamaan sanoja ja hänen puheen ymmärryksensä on suurempi kuin itse sen tuottaminen. (Hakamo, 2013.)

Merkittävin tapahtuma toisella ikävuodella on puhumaan oppiminen. Sanavarasto kasvaa ja 3–5 -sanaisia lauserakenteita alkaa muodostua. Lapsi oppii jäljittelemällä monimutkaisiakin lauserakenteita, muttei välttämättä vielä ymmärrä niitä. 3–6 -vuotiaan sanavarasto on jo yli 2000 sanaa ja puheessa on kuultavissa jo monimutkaisiakin kieliopillisia lauserakenteita. Lapsi osaa kertoa menneestä ja suunnitella tulevaa toimintaansa sekä puheesta tulee tietoisempaa ja selittävämpää. Noin 6 -vuotiaan puhe on saavuttanut jo melkein aikuisen tason ja sanavarasto on laajuudeltaan jo noin 10 000 sanaa. Kielellinen kehitys hidastuu ja kehitystä tässä vaiheessa tapahtuu lähinnä sanavarastossa. Kouluikään mennessä lapsi toimii kielellisesti itsenäisesti ja sanallinen ilmaisu on ymmärrettävää sekä kieliopillisesti oman äidinkielenensä kieliopillisten sääntöjen mukaista. (Dunderfelt, 2011.)

Seuraavassa taulukossa Nurmi kollegoineen (2014) ovat avanneet ikäkausittain kielen kehitystä seuraavasti.

Ikä	Eri ikävaiheiden kehitysmuutokset
7–12 kk	Monipuolista jokeltelua, vuorovaikutukseen pyrkiminen muiden kanssa ja eleitä ilmaisuuden tukena
1–2 v.	Ensisanojen ilmaantuminen. Sanavaraston karttuminen laskennallisesti yli 200 sanaan. Lapsen sanojen ymmärrys suurempaa kuin niiden käyttäminen. Lyhyiden toiminnallisten ohjeiden ja kehotusten noudattaminen.
3 -v.	Uusien taipuvien sanojen ja sanayhdistelmien opettelu ja tuottaminen. Eri sanaluokkien esiintyminen puheessa eli substantiivien, verbien sekä adjektiivien, pronomien ja partikkeleiden käytön lisääntyminen. Aikamuotojen (preesens ja imperfekti), monikon, genetiivien, partitiivien sekä sisä- ja paikallissijojen esiintyminen puheessa. Omatekoisten taivutusten ja sanojen muotojen esiintyminen puheessa.
4 -v.	Puheen ymmärrettävyys jo kokonaisvaltaista. Käskey-, kielto ja kysymyslauseiden esiintyminen puheessa. Verbien persoonamuotojen, paikan määreiden ja adjektiivien vertailujen käytön lisääntyminen puheessa. Kielellisen tietoisuuden lisääntyminen (loru- ja sanaleikit).
5 -v.	Eri sanaluokkien sanojen määrä puheessa vastaavuus aikuisen arkipuheeseen.

Yleiskielellinen sanojen ääntäminen.
Sanojen taivuttamisen ja lauseiden rakentamisen perussääntöjen hallinta.
 Ilmaisujen tarkentuminen mm. ajan, paikan ja sijainnin ilmaisussa, esineiden ja asioiden laadullinen tarkastelu tarkentuu sekä tarinoiden kerrontataidon kasvaminen.

- 6 -v.** Sanavarasto jo yli 10 000 sanaa ja esineiden ja asioiden nimeäminen sujuvaa.
Foneemisen tietoisuuden kehittyminen:
- sanojen äänneistä muodostumisen ymmärrys,
 - sanojen äänne-erojen havaitseminen
 - äänneiden yhdistämisen, poistamisen, lisäämisen ja laskemisen oppiminen.
- Vuorovaikutustaitojen perustaitojen hallinta:
- keskittyvä puheen kuunteleminen ja kysymyksiä esittämisen taito keskusteluissa
 - kysymyksiin vastaaminen ja keskustelu vuorotellen.

Taulukko 1. Lapsen kielellinen kehitys. (muotoiltu Nurmi ym., 2014. pohjalta.)

Nurmi kollegoineen on esitellyt lapsen kielellisen kehityksen esiopetusikästä asti. Koska tässä kandidaatintutkielmassa tutkin alkuopetusikäisen oppilaan kielen kehityksen tukemista, seuraavana on Koivusen ja Lehtisen (2016) määrittelemä kielellisten sisältöjen kokonaisuus, jotka lapsen tulisi hallita esiopetusvuoden jälkeen mennessään ekaluokalla. Lapsen tulisi hallita koulun aloittaessaan käsitteistöä suunnat, ajan hahmottamisen, muodon, koon, määrän ja avaruudelliset käsitteet sekä värit, adjektiivit ja tunnistaa tunteita. Luokittelun ja nimeämisen osa-alueessa lapsen tulisi osata ryhmitellä asioita käsiteläluokkiin ja nimetä yläkäsitteitä. Kuuntelua ja tarkkavaisuutta lapsen tulisi pystyä suuntaamaan sadun kuunteluun, kaksiosaisen ohjeen noudattamiseen, tehtävien ja pelien loppuun asti pelaamiseen sekä mielikuvien kehittämistä saduista ja tunteista. (Koivunen & Lehtinen, 2016.)

Edelleen Koivunen ja Lehtinen (2016) määrittelevät, että kouluun mennessä lapsen kertomisen ja kielen käytön tulisi hallita keskustelutaidot, sanan löytämisen helppous, puheenvuoron anto, kerrontaa kuvasta, esineestä, kokemuksista ja päiväkulusta. Lapsen tulisi olla tietoinen omasta ja kavereiden nimistä sekä ymmärtää sanan tavun käsitteet. Lapsen tulisi osata taputtaa 4 - tavuisen sanan, laskea tavumäärän ja koota sana kuuluun perusteella tavuista sekä keksiä alkutavun perusteella sanan. Äännetietoisuudessa lapsen tulisi osata riimitellä, erottaa vokaaleja sanan alusta, lopusta ja alusta, erottaa konsonantit S, R, L ja M sanan alusta, keksiä esim. A - kirjaimella alkavia sanoja, tunnistaa oman nimen kirjaimet sekä tunnistaa ja nimetä kirjaimia. (Koivunen & Lehtinen, 2016.)

Lapsen kokonaisvaltainen kehitys syntymästä koululaiseksi on nopeaa ja voimakasta. Yksilölliset erot oppimisessa voivat olla huomattavia. Vaikka Nurmi kollegoineen (2014) onkin

koonnut taulukon kehityksen ikäjakaumasta, kehitys voi olla hyvinkin yksilöllistä. Suurin osa lapsen kielellisestä kehityksestä tapahtuu alle kouluikäisenä. Edelleen kuitenkin 6–8 -vuotiaan lapsen kieli kehittyy, mutta eteneminen ei ole yhtä nopeatempoista kuin alle kouluikäisellä. Seuraavaksi tarkastelen kielellisen tietoisuuden osa-alueita ja kielen kehityksen häiriöiden määritelmää.

3.1.1 Kielellinen tietoisuus

Kielen tietoinen tutkiminen ja siitä erilaisten havaintojen tekeminen on kielellistä tietoisuutta. Kielellinen tietoisuus on herännyt lapsen alkaessa leikitellä sanoilla ja esimerkiksi kuvaillessa esinettä adjektiiveilla. Lapsi osaa tutkia itse kieltä, sen muotoja ja sanojen rakenteita. Kielellisen tietoisuuden kehitys voidaan jakaa viiteen osa-alueeseen. (Hakamo, 2013.)

Fonologinen tietoisuus eli äännetietoisuus on äänteiden tunnistamista, sanan osiin hajottamista sekä äännerakenteiden hahmottamista. Riimittelyt, tavutusrytmi sekä kirjainten äänteiksi muuntaminen ovat fonologista tietoutta. Tämä osa-alue on lukutaidon kannalta erittäin oleellinen. (Hakamo, 2013.) Sanojen rakenteet ja taivutusmuodot ovat *morfologista tietoisuutta eli sanatietoisuutta*. Lapsi oppii ymmärtämään, että asian konkreettinen ominaisuus esineen pituus, ei liity sanan pituuteen. Esimerkiksi konkreettisenä kulkuneuvona juna on pidempi kuin auto, mutta kirjoitettuna lyhyempi. Sanatietoisuutta on myös sanojen pysyvyys. Sanojen merkitys pysyy samana, vaikka esineen tai asian muoto tai väri muuttuu. Sanojen taivutusmuotojen ja sanaliitteiden ymmärtäminen ovat myös osa morfologista tietoisuutta. Myös yhdyssanojen muodostumisen ymmärrys siten, että sana muodostuu kahdesta erillisestä sanasta. (Lerkkanen, 2013.)

Semanttinen tietoisuus on sanojen erilaisten merkitysten ymmärrystä eli sanojen määrittelyn ja luokittelun taitoja sekä merkityserojen havaitsemista ja kaksoismerkitysten ymmärtämistä. Semanttinen tietoisuus sisältää myös synonyymien eli samaa tarkoittavien sanojen ja homonyymien eli saman sanan eri merkitysten tunnistamista. *Syntaktinen tietoisuus* on ymmärrystä lauseista ja kielellisistä säännöistä eli tietoisuutta siitä, miten sanat rakentuvat lauseiksi ja teksteiksi. Myös lauserakenteiden suomen kielen kieliopillisuus ja tekstissä lauseiden sidonnaisuus toisiinsa ovat syntaktista tietoisuutta. Lapsi myös osaa havainnoida puutteita tai vääriä taivutusmuotoja lauseissa ja korjata niitä. *Pragmaattinen tietoisuus* on tietoutta siitä, mihin kieltä käytetään. Siihen kuulu esimerkiksi se, että lapsi osaa tarkoituksenmukaisesti tilanteen mukaan pyytää, kutsua, arvioida jne. (Lerkkanen, 2013.)

3.1.2 Kielen kehityksen häiriöt

Lapsen varhaiskehityksen perusteella voidaan jo havaita vaikeat kielihäiriöt. Ne voivat näkyä mm. varhaisessa ääntelyssä, käsitteissä, lauserakenteissa ja taidoissa, jotka liittyvät kielen käyttöön. Kielihäiriöiden kehittymisen taustalla voi esiintyä kielen tuottamiseen, kuullun havainnointiin ja kognitiiviseen tiedon käsittelyyn liittyviä haasteita. (Korpilahti, 2015.)

Käypä hoito -suositusten (2019) mukaan kehityksellisessä kielihäiriössä lapsen kielellinen kehitys ei seuraa lapsen iänmukaista tai kognitiivista kehitystä. Häiriöllä on monialaisia vaikutuksia lapsen osallistumiseen ja vuorovaikutukseen sekä toimintakykyyn. Häiriön taustalla ei esiinny neurologista vammaa tai sairautta tai sitä ei selitä tunne-elämän tai ympäristön vaikutukset eikä poikkeavat aistitoiminnot. (Käypä hoito, 2019.)

Kasvatustieteen erityisasiantuntija Tiina Siiskonen, professori Timo Ahonen ja psykologi Sira Määttä (2020) ovat artikkelissaan kirjoittaneet kielen kehityksen häiriöistä. Yleisesti tutkimuksissa on käytetty useita rajoituksia kielen kehityksen häiriöstä ja niiden kriteerit ja käsitteistö ovat vaihdelleet. Kielellisten häiriöiden määrittelyä varten perustettu kansainvälinen asiantuntijaryhmä CATALISE-konsortio on todennut, että normaalin kielenkehityksen ja kielenkehityksen häiriöiden välille on haastavaa saada selkärajainen määritelmä. (Siiskonen, Ahonen & Määttä, 2020.)

Siiskosen ja kollegoiden (2020) mukaan kielenkehityksen vaikeuksien jaottelua on myös haastavaa tehdä selkeisiin alaryhmiin ja vaikeudet voivat esiintyä yhtä aikaa tai päällekkäin toisten kommunikaatioon, puheeseen ja kieleen liittyvien häiriöiden kanssa. Catalise-konsortion tutkijat käyttävät puheen, kielen ja kommunikaation häiriöt käsitettä puheen, kielen ja kommunikaation häiriöt, jotka määrittävät puheeseen, kieleen ja kommunikaatioon liittyvät haasteet. Koska tässä jaottelussa ei oteta erikseen huomioon taustatekijöitä tai ongelmien luonnetta, ryhmä päätyi muotoilemaan jaottelun seuraavalla tavalla: *Kielihäiriöt* ovat häiriöitä, jotka esiintyvät jonkin vamman tai sairauden yhteydessä ja vaikeuttavat huomattavasti vuorovaikutusta ja oppimista. *Kehityksellisistä kielihäiriöistä* (entinen dysfasia ja kielellinen erityisvaikeus) puhutaan silloin, kun lapsen kielihäiriöön ei liity mitään selkeää sairautta tai vammaa. Kielihäiriö voidaan määritellä liittyväksi johonkin muuhun sairauteen tai vammaan. Kielellisen vaikeuden sisältyessä laaja-alaiseen kehitys- ja oppimisongelmaa, puhutaan *monimuotoisesta kehityshäiriöstä*. (Siiskonen ym., 2020.)

Edelleen Siiskonen ja kollegat (2020) toteavat kielen kehityksen vaikeuksien perinteisessä jaotellussa vaikeudet on määritelty tuottamisen ja ymmärtämisen vaikeuksiin. Tämä ei kuitenkaan havainnollista vielä sitä kielellistä osa-aluetta, jossa vaikeudet esiintyvä. Näitä osa-alueita voivat tämän jaotellun mukaan olla seuraavat: *fonologia* eli äännejärjestelmän hallinta, *morfologia* eli sanojen muodostaminen ja taivuttaminen, *syntaksi* eli lauseiden muodostaminen, *semantiikka* eli merkitysten ymmärtäminen ja *pragmatiikka* eli kielen käyttö. Lisäksi tyypillisiä kielenkehityksen vaikeuksia voi olla sananlöytämisen ja nimeämisen vaikeudet, kielellisen muistin heikkous, kielellisen oppimisen vaikeudet ja sanavaraston puutteet. (Siiskonen ym., 2020.)

WHO:n (World Health Organization) ICD-10 -tautiluokituksen mukaan saa kattavan yleiskatsauksen kielellisistä erityisvaikeuksista. Luokittelun kriteerit on tehty nimenomaan tieteellisissä tutkimuksissa varten. Tässä luokittelussa kielen kehityksen häiriöt on luokiteltu seuraavasti. *Puheen ja kielen kehityshäiriöt* (F80) ovat häiriöitä, jossa tavanomaisen kielen oppiminen on häiriintynyt varhaiskehityksestä asti. Lapsen kommunikointi on helpompaa tutuissa tilanteissa mutta vaikeudet näkyvät kuitenkin kaikissa tilanteissa. Kielen kehityksen häiriöistä voi usein seurata myös luku- ja kirjoitushäiriöitä, tunne- ja käytöshäiriöitä sekä ihmissuhdehäiriöitä. *Puheen tuottamisen häiriöissä* (F 80.1) on yksilöllisiä eroja. 2 -vuotiaalla viivästyminen pidetään yksittäisten sanojen puuttumista ja 3 -vuotiaalla kahden sanan lauseiden puuttumista. Myöhemmin ilmenevät häiriöt ilmenevät mm. vähäisenä sanavarastona, sopivien sanojen löytymisen vaikeutena, lauseopillisia virheitä. Nonverbaalisessa viestinnässä ei yleensä havaita poikkeamia. Kouluikässä haasteet voivat ilmetä vaikeuksina kaverisuhteissa, keskittymisen ja tarkkaavaisuuden haasteina sekä tunne- ja käytöshäiriöinä. *Puheen ymmärtämisen häiriöissä* (F 80.2), jossa lapsella on kielellisessä sekä tuottamisessa että ymmärtämisessä vaikeuksia. 1 -vuotiaalla vaikeudet näkyvät mm. kyvyttömyytenä tunnistaa tuttuja esineitä tai seurata ja 2 -vuotiaalla seurata lyhyitä ohjeita. Myöhemmin vaikeudet näkyvät mm. kieliopillisten rakenteiden ymmärtämisessä (esim. vastakohtat, vertailut) ja kielen äänensävyjen tunnistamisessa. Hyvin usein myös puheen tuottaminen on viivästynyt ja sanojen ja äänteiden tuottamisessa on vaikeuksia. (Ahonen, Määttä, Meronen & Lyytinen, 2014.)

Näiden kahden määritelmän perusteella voi havaita, että kielen kehityksen häiriöiden määrittäminen ei ole yksiselitteistä. Catalise-konsortion luokittelu häiriöistä poikkeaa käsitteiltään ja määritelmiltään jonkin verran THL:n määritelmistä. Häiriöiden nimikkeet ovat myös erilaisia mutta jonkin verran pitävät sisällään samanlaisia oireita.

3.2 Motoriikan kehitys

Lapsen motoriikan kehitys etenee karkeamotorisista taidoista hienomotorisiin taitoihin. Karkeamotoriset taidot pitävät sisällään kehon hallintaa ja sisältävät laajoja liikkeitä, esimerkiksi juoksemista, hyppäämistä ja heittämistä. Käden ja sormien pikkutarkat liikkeet ovat hienomotorisia taitoja. (Koivunen & Lehtinen, 2016.) Tutkijoiden mukaan lapsen ensimmäinen elinvuosi on motorisen kehityksen kannalta suurten muutosten aikaa. Motorista kehitystä on kuvailtu määrittelemällä uusien taitojen oppimisen ikä. Kehityksen ajatellaan olevan hermoston kypsymisen seurausta ja eri kehityksen osa-alueet ovat pienellä lapsella vuorovaikutuksessa keskenään. Esimerkiksi kävelevään opetteleva lapsi oppii samalla uusia tiedollisia taitoja. (Viholainen & Ahonen, 2014.)

Uusien motoristen taitojen kehitys näkyy nopeampana suorituksena ja haastavampien liikkeiden hallintana. Ensimmäisen vuoden aikana lapsi oppii liikkumaan itsenäisesti ja käsittelemään esineitä. Tasapainotaidot ja oman kehon hallinta ovat merkityksellisiä liikkumisen kannalta. Toisen vuoden aikana uusia taitoja vahvistetaan ja lapsi alkaa laajentaa oppimiaan uusiksi taidoiksi. Hienomotoriset taidot, kuten ruokailuvälineellä syöminen, alkaa jo onnistua. Pallon heittäminen, juokseminen ja tasajalkaa hyppiminen ovat kolmannen ikävuoden opittuja motorisia taitoja. Hienomotoristen taitojen, kuten piirtämisen harjoittelu alkaa. Neljännen vuoden aikana lapsi hallitsee mm. yhdellä jalalla hyppimisen ja kynäote alkaa vakiintumaan. Pääsääntöisesti perusliikuntataidot lapsi oppii 3.–4. ikävuoteen mennessä. Kouluiässä nämä karkeamotoriset taidot sujuvoituvat ja lajitaitojen oppiminen mahdollistuu. (Viholainen & Ahonen, 2014.)

Koivunen ja Lehtinen (2016) toteavat teoksessaan, että useiden kansainvälisten tutkimusten mukaan liikunnalla on merkittävä vaikutus aivojen hyvinvointiin ja tämän myötä oppimiseen. Liikuntaa edesauttaa mm. aivojen verenkiertoa, hapensaantia, lisää välittäjäaineiden määrää ja siten vaikuttaa oppimiseen. (Koivunen & Lehtinen, 2016.) Motorisen kehityksen haasteet saattavat olla merkki kielellisistä vaikeuksista. Motoriikan kehityksen tapahtumilla voi olla useita yhteyksiä puheen ja kielen kehityksen kulkuun. (Viholainen & Ahonen, 2014.)

3.2.1 Motoriikan kehityksen häiriöt

Motoriikan kehityksen häiriöt tarkoittavat sitä, että lapsella on vaikeuksia kehonhallinnassa ja sensomotorisessa koordinaatiossa sekä haasteita oppia uusia motorisia taitoja. Motorisen kehityksen vaikeudet voivat näkyä lapsen varhaisvaiheessa kehityksen hitautena ja voivat olla sekä hieno- että karkeamotorisia. Lapsi välttelee uusien taitojen harjoittelua, saattaa olla haluton itsenäiseen ympäristön tutkimiseen ja esineiden käsittelyssä voi näkyä kömpelyyttä. (Viholainen & Ahonen, 2014.)

Lapsen liikkuminen voi olla kömpelöä ja hän voi kompastella. Vaikeudet voivat näkyä sekä liikkeiden suunnittelussa että ohjauksessa ja hallinnassa. Pallon kiinniottaminen ja heittäminen sekä esimerkiksi kengännauhojen sitominen ja kirjoittaminen tuottavat vaikeuksia. Yleensä 5 - vuotiaana huomattavat motorisen hallinnan haasteet voivat säilyä lapselle nuoruusikään asti. (Koivunen & Lehtinen, 2016.) Motoriset haasteet saattavat näkyä esimerkiksi syömään opettelussa, itsestä huolehtimisessa ja pukeutumisessa. Leikkitaitojen kehittyminen saattaa viivästyä motorisen kehityksen vaikeuksien myötä ja voivat vaikuttaa lapsen sosiaaliseen toimintaan leikeissä ja ilmetä kömpelyytenä ja muiden leikkien häiriköintinä. (Viholainen & Ahonen, 2014.)

Motorisen kehityksen tukeminen tarjoaa lapselle myös tilaisuuden harjoittaa kieltä ja kielen käyttöä. Lapsen ohjaus kielellisesti motoriikkaa tukevissa harjoitteissa tukee myös kielen kehitystä ja liikuntakasvatuksessa on hyvä huomioida myös kielellisen kehityksen tavoitteita. Tutkimusten mukaan motoristen taitojen kehityksen häiriöillä voi olla yhteys kielellisen kehityksen häiriöihin. Tutkimusten mukaan molempien osa-alueiden kehityksen taustatekijöinä voi olla monia samantapaisia kognitiivisia prosesseja, esimerkiksi hermostollisessa kehityksessä. (Viholainen & Ahonen, 2014.)

Kuten myös kielen kehitys, motorinenkin kehitys etenee yksilöllisesti ja teoreettiset näkökulmat ovat suuntaa antavia. Viholaisen ja Ahosen (2014) mukaan tutkimuksissa on kuitenkin todettu, että motoriikan kehityksen ja kielen kehityksen välillä on havaittu yhteyksiä. Motorikan kehityksen haasteet *voivat* olla merkki kielellisistä vaikeuksista. Toisaalta, jos lapsen motorinen kehitys etenee suurin harppauksin eteenpäin, voi jonkin muun osa-alueen kohdalla tulla viiveitä. Tämähän ei ole kuitenkaan suoranaisesti olettamus, että jollain muulla osa-alueella olisi todettava kehityksen häiriöitä. Todettakoon kuitenkin vielä, että lapsen kehityksen eri osa-alueiden yhteyksillä on hyvin suuri merkitys kokonaisvaltaisen kehityksen kannalta.

4 Musiikilliset työtavat alkuopetuksessa

Tässä luvussa tarkastelen alkuopetuksen musiikillisia työtapoja, perusopetuksen opetussuunnitelmaan pohjautuen musiikin tehtävää oppiaineena, tavoitteita ja sisältöjä. Alkuopetuksen yhtenä tehtävänä on kiinnittää erityistä huomiota kielellisten, sosiaalisten ja motoristen taitojen oppimiseen sekä muistin kehittymiseen. Useissa laaja-alaisissa oppimistavoitteissakin mainitaan musiikki liittyen oppilaan kasvun ja kehityksen tukemiseen (POPS, 2014.)

Opetussuunnitelman perusteiden (2014) mukaan musiikin keskeiset sisältöalueet alkuopetuksessa ovat opetussuunnitelman mukaan laulaminen ja soittaminen, liikkuminen, säveltäminen ja kuuntelu, improvisointi. (POPS, 2014.) Ruokosen (2016) mukaan musiikkikasvatus on keskeinen osa lapsen päivää esi- ja alkuopetuksessa. Lapsen musiikillista oppimista tukee parhaiten musiikillinen toiminta- ja oppimisympäristö, jossa musiikki on osa arkipäivää. Lapselle tulisi tarjota mahdollisuus itseilmaisuuksiin musiikin eri työtavoilla. Koulussa musiikki ja taide ovat oppimisen keinoja, joilla voidaan vahvistaa lapsen onnistumisen kokemuksia. (Ruokonen 2016.)

Ruokonen (2016) toteaa, että alkuopetuksessa oppiaineena musiikin tehtävänä on avata lapselle maailmaa musiikillisilla kokemuksilla ja tehtävät valitaan tukemaan lapsen yksilöllistä kehittymistä musiikillisesti. Havainnollistavassa musiikillisessa toiminnassa ovat mukana leikillisuus, pelit, mielikuvituksen voima, luovuus ja tarinat. Pedagogiikka on innostavaa ja positiivista. Lasten ajatusten kuuleminen herkyys ja kokonaisvaltainen suunnittelu ovat lähtökohtana musiikin opetukselle. Ruokonen (2016) toteaa, että keskeisenä sisältönä ovat musiikillinen ilmaisu ja musiikilliseen keksimiseen kannustus. Opetuksen lähtökohtana ovat laulut, leikit ja lorut, soittaminen ja kuuntelu sekä mm. säveltäminen maalaus ja draama. Musiikkikasvatukseen kuuluu myös lapsen kielellisen kehityksen tukeminen. Varsinkin laulaminen tukee lapsen sekä suullista että kehollista ilmaisua ja sen avulla kielen rakenteelliset ominaisuudet ja muodot tulevat lapselle luontaisesti ymmärretyksi. (Ruokonen, 2016.)

4.1 Laulaminen ja soittaminen

Musiikin tavoitteisiin alkuopetuksessa sisältyy sisältöalueeseen musiikillinen ja luova tuottaminen (T2) äänenkäytön luontevan käyttöön ohjaaminen sekä ryhmässä laulaminen ja soittaminen. Laulaminen kuuluu myös sisältöalueeseen ”kulttuurinen ymmärrys ja monilukutaito” osana

kulttuuriperintöön tutustumista (T5). Musiikillisissa toimintatavoissa kiinnitetään huomiota ryhmätyöskentelyyn ja yksi keskeinen toimintatapa on soittaminen. (POPS, 2014.)

Ruokosen (2011) mukaan erityisesti laulamisella voidaan edesauttaa lapsen kielen kehittymistä ja kielen havainnointia. Sekä musiikki että kieli ovat rakentuneet pienistä osista (äänteet, sävelet) ja näitä yhdistelmällä syntyy suuri määrä erilaisia kokonaisuuksia sekä kielellisesti että musiikillisesti. Kielen ja musiikin samankaltaiset rakenteita ovat äänen kesto, rytmikka, äänen taso ja taajuus, melodia, lauserakenne ja lauseoppi (syntaksi) sekä sointiväri ja erilaiset tehokeinot. Musiikki ja kieli perustuvat molemmat kuunteluun ja kuuntelemiseen ja siten molemmat ovat vuorovaikutuksellista viestin vastaanottavaa ja käsittelevää toimintaa. Ilman sanoja musiikki on ikään kuin sanatonta kieltä. Kielen kehityksen kannalta oleellista musiikissa on äänen kesto ja sen kautta syntyvä rytmi. Lukemaan ja kirjoittamaan oppimisen kannalta musiikin ja puheen kestot ja aika-arvot sekä sanojen painotuksen ja fraasien ja niiden harjoittaminen ja tunnistaminen ovat oleellisia seikkoja. Rytmittäminen edesauttaa puheen jäsentämistä äänneisiin, tavuihin, sanoihin ja lauseisiin. Alkuopetuksessa tavujen ja sanapainojen havaitseminen auttaa lasta oppimiaan esimerkiksi yhdyssanojen kirjoittamisen. Äänten havainnointi helpottaa lasta erottamaan lyhyet ja pitkä vokaalit sekä yksöis- tai kaksoiskonsonanttien erot. (Ruokonen, 2011.)

Ruokonen (2011) määrittelee, että musiikki koostuu melodiasta, eritasoilla soivista äänistä. Ääni voi pysähdellä, pysyä samalla korkeudella tai liikkua ylös- tai alaspäin. Puheessa näitä samoja muutoksia kutsutaan intonaatioksi, jonka lapsi oppii ensimmäisenä tunnistamaan puheesta. Äänenkorkeuden vaihtelu tempomuutokset, nousevat ja laskevat äänenpainotuksen, toisto ja eritasoiset äänet ovat puheen musiikillisia osa-alueita. Oleellinen edellytys kielen hyvälle oppimiselle on juuri äänitaajuuksien ja sen korkeuksien erottaminen. (Ruokonen, 2011.)

Toiminnallisena työtapana soittaminen on yhtenä olennaisena osana musiikillisen ilmaisun ja musiikkikäsitteiden oppimisessa. (POPS, 2014.) Ruokonen (2016) toteaa: ”Kaikki soittaminen alkaa kehosta” (Ruokonen, 2016, s. 53). Kehosoittimet ovatkin lähtökohta soittamiselle. Rytmien sykkiessä omassa kehosta, se on helpompi siirtää soittimeen. Alkuopetuksessa keskitytään soittaman erilaisia rytmii- ja melodiasoittimia. Lisäksi oppilaat voivat suunnitella ja toteuttaa pieniä rytmillisiä ja melodisia ostinatoja ja säestyksiä lastenlauluihin rytmii- ja melodiasoittimilla. Lapsi saa rakentaa maailmaa, itsenäisyyttään ja itsetuntoaan aktiivisesti musisoidessaan. Soittamisessa lapsi jäsentää omaa kehoaan ja saa harjoituttaa kehon liikkeiden

hallintaa ja koordinaatiota. Toiminnalliset työtavat musiikissa harjaannuttavat karkea- ja hienomotoriikkaa ja musiikin perussyke ja melodiarytmin hahmottuvakin soittamisen kautta. (Ruokonen, 2016.)

4.2 Musiikkiliikunta

Musiikkiliikunta kuuluu opetussuunnitelman tavoitteiden mukaan sisältöalueeseen ”muisointi ja luova tuottaminen”. Oppilasta kannustetaan ääniympäristön kokemiseen ja hahmottamiseen liikkuen ja kuunnellen (T3). Lisäksi tavoitteisiin sisältyy oppilaiden omien musiikillisten ideoiden toteuttamisen mm. liikkuen (T4). Kulttuurista ymmärrystä ja monilukutaitoa opitaan myös tutustumalla liikkuen omaan kulttuuriperintöön (T5). (POPS, 2014.)

Taideyliopiston Sibelius-Akatemian musiikkikasvatuksen professorin Marja-Leena Juntusen (2010) mukaan musiikkiliikunnan tavoitteena on kehittää ihmistä kokonaisvaltaisesti. Oppimista lähestytään musiikin ja liikunnan tekemisen sekä sen kautta muodostuvien kehollisten kokemusten kautta. Kehollisten kokemusten välityksellä oppiminen tapahtuu syvällisemmin. Juntunen (2010) toteaa, että musiikkiliikunnassa musiikillisena instrumenttina toimii koko keho. Oppilaat voivat harjoituksissa keksiä ja kokeilla erilaisia tapoja ilmaista musiikkia sekä oppivat oman kokemuksen kautta ja muilta ryhmän jäseniltä. Musiikkiliikunnan opetus tarjoaa mahdollisuuden musiikin ymmärtämiseen, sen tulkintaan ja yksilölliseen totutukseen tarjoamalla elämyksiä ja kokemuksia. Lapsi oppii uteliaisuuden ja ilon ohjaamana kokeilun ja jäljittelyn kautta. Elämykset ja itseilmaisu edistävät myös identiteetin muotoutumista ja sen vahvistumista. Lapsen tunnealueen kehittymisestä edistävät laulut, leikit ja satujen mielikuvat ja niiden välityksellä syntyy oppimista edistävä turvallinen ja hyväksyvä ilmapiiri. Rohkeaksi oppijaksi lapsi oppii leikkien avulla opeteltua pettymyksenkin sietoa. Myönteiset oppimistapahtumat musiikkiliikunnan leikin ja aktiivisen ryhmän toiminnassa lisäävät oppimisen halua. (Juntunen, 2010.)

Lastenlaulujen tekijä ja Sibelius-Akatemian musiikkikasvatuksen lehtori Soili Perkiön (2010) mukaan musiikkiliikunnan keskeisenä tavoitteena on musiikista oppiminen. Lisäksi musiikkiliikunnan tavoitteita ovat kontakti- ja kommunikointikyvyn harjaannuttaminen, mielikuvituksen ja ilmaisun kehittyminen, musiikin eri osa-alueiden ymmärrys (dynamiikka, rytmi, muoto, melodia, harmonia ja sointiväri), kehon koordinaatiokyky ja kehonhallinnan harjoittaminen. Lisäksi tavoitteina ovat keskittymiskyvyn, havaintokyvyn, ajattelutaitojen ja muistin kehittyminen, eri aistit ja niiden kautta kokeminen sekä kielellinen kehitys. Rytmileikit

ja rytmikkäästi liikkuminen edesauttavat lasta jäsentämään kuulemaansa ja puheen kehitystä sekä ymmärtämään käsitteitä kokemalla ja itse tekemällä. (Perkiö, 2010.)

Ruokosen (2016) mukaan lapsen kehollinen ilmaisu, liikkeiden hallinta ja koordinaatio sekä kehonkuvan jäsentäminen harjaantuvat musiikkiliikunnan avulla. Lapsen psykomotoriset taidot kehittyvät rytmittäjua kehittävien musiikkiliikunnan harjoitteiden kautta. Liikunta ja kehorytmit tukevat musiikin perussykkeen ja melodiarytmin ilmaisuja. Musiikin rytmiä voi kokea liikkuen, sanarytmejä taputtaen ja kehollisissa rytmiostinatoissa. Kuuntelutaitoa, rytmittäjua ja liikekoordinaatioita voidaan harjoitella musiikkiliikunnan ja erilaisten rytmiharjoitusten kautta. Lapselle kehittyy kokonaisvaltainen käsitys itsestään kokonaisvaltaisen musiikkiliikunnan ja itsensä ilmaisun avulla. (Ruokonen, 2016.)

4.3 Kuuntelu

Työtapana kuuntelu on osana alkuopetuksen sisältöaluetta ”musisointi ja luova tuottaminen”. Ääniympäristön hahmottaminen kuunnellen (T3) on yksi musiikin opetuksen tavoite. Musiikin muodostumisen sisällöissä kuuntelukasvatus on osana musiikkikäsitteiden osaamista (melodia, dynamiikka, sointiväri, harmonia, muoto ja rytmi). Ohjelmiston sisällöissä musiikin opetuksessa kuuntelutehtävät ovat osa opetuksen sisältöjä. (POPS, 2014.)

Ruokosen (2016) mukaan kuunteluun herkistyminen on musiikin yksi keskeinen lähtökohta. Musiikin maailma avautuu lapselle aktiivisen kuuntelutaidon kautta. Erilaisten äänten havaitsemisen ja tutkimisen sekä niiden äänittämisen ja tiedostamisen mahdollisuuksia tulee luoda hiljaisilla hetkillä alkuopetuksen päivään. Elävä musiikki, äänitteet tai internet tarjoavat mahdollisuuksia kuuntelun harjoittamiseen. Musiikillisen kuuntelun kautta lasten yleinen musiikkituntemus kehittyy, oppilaat oppivat arvioimaan musiikkia ja musiikillisesti luova ilmaisu ja ajattelutaidot kehittyvät. Kuuntelukasvatus liittyy musiikkikasvatustilanteisiin usein eri tavoin. Esimerkiksi uutta laulua opeteltaessa tai soittamisen aloittamisessa kuunnellaan lähtömerkki tai ääni sekä muita opettajan antamia ohjeistuksia. Kuuntelukasvatuksen myötä lapsi oppii musiikin tulkitsemista ja mielikuvien yhdistämistä musiikkiin sekä havainnoimaan musiikin eri osa-alueita kuunnellen, kuten rytmiä, sointiväriä, melodiaa ja tunnelmaa. (Ruokonen, 2016.)

4.4 Improvisointi ja säveltäminen

Opetussuunnitelman sisältöalueiden mukaan säveltäminen ja improvisointi ovat osana sisältöaluetta ”musisointi ja luova tuottaminen”. Oppilaiden omia musiikillisia ajatuksia ja improvisointia otetaan huomioon opetuksessa sekä ohjataan oppilaita suunnittelemaan ja toteuttamaan mm. omia sävellyksiä. (T4). Musiikin tehtävä oppiaineena on tarjota säännöllisesti mahdollisuuksia sekä äänen että musiikin parissa toimimiseen, säveltämiseen ja muunlaiseen luovaan tuottamiseen. Alkuopetuksessa musiikillista ajattelua sekä esteettistä ja musiikillista ymmärrystä kehitetään luomalla oppilaille tilaisuuksia suunnitella ja toteuttaa itse omia äänikokonaisuuksia. (POPS, 2014.)

Ruokosen (2016) mukaan musiikkikasvatuksen myötä lapsille on mahdollista tarjota monipuolisia kehitysmahdollisuuksia musiikilliseen luovaan ajatteluun ja toimimiseen. Äänen tutkiminen ja äänellä leikkiminen ovat tärkeä osa musiikillisen luovuuden kehittymistä ja siten improvisaatio ja säveltäminen kehittyvät. Musiikillinen ilmaisu, sosiaalinen yhteistyö sekä oma tunneilmaisu kehittyvät äänileikkien avulla. Äänillä improvisointi on luontaista kuuntelusta, tutkimisesta ja erilaisten äänten kokeilemisesta kiinnostuneille alkuopetusikäisille lapsille. (Ruokonen, 2016.)

Ruokosen (2016) näkemyksen mukaan improvisaation harjoittamisesta on helppo siirtyä säveltämiseen. Alkuopetusikäisen musiikkikasvatukseen sopii hyvin esimerkiksi ryhmäsäveltäminen, jonka tekniikat on helppo siirtää yksilötyöskentelyyn. (Ruokonen, 2016.) Oulun yliopiston musiikin didaktiikan lehtori Marja Ervasti, Helsingin yliopiston opettajakouluttaja Sari Muhonen ja Sibelius-Akatemian musiikkikasvatuksen lehtori Riitta Tikkanen (2013) kirjoittavat artikkelissaan lasten kanssa säveltämisestä. Musiikkikasvatuksen alueella säveltämiseen sisältyy ns. musiikillinen keksintä, jolloin mielikuvitus, leikkittely sävelillä ja luovuutta sisältävä leikki ovat keino lähestyä musiikillista ongelmanratkaisua. Improvisaatio ja säveltäminen ovat läheisessä yhteydessä toisiinsa. Improvisaatiota voi kutsua sen tekijän esittämäksi ”hetkessä tapahtuva säveltäminen”, kun taas sävellyks on säveltäjän tuote, joka voidaan esittää myös ilman sen tekijää. (Ervasti, Muhonen & Tikkanen, 2013.)

Sibelius-Akatemian esittämisen tutkimuksen professori Juha Ojalan ja Sibelius-Akatemian taideyliopiston vararehtori Lauri Väkevän määritelmän mukaan säveltäminen voidaan musiikkikasvatuksessa nähdä laajana musiikillisena luovuutena, joka on kaikkien ihmisten saatavilla. Säveltämiseksi voidaan nimittää kaikkea sitä toimintaa, jossa tutkitaan luovia mahdollisuuksia musiikillisesti organisoituun ääneen. Tällaisen tutkimuksen tekeminen voi

mahdollisesti tuottaa lopputulokseksi sävellyksen. Tärkeintä ei ole kuitenkaan varsinainen tuotos, vaan prosessi. (Ojala & Väkevä, 2013.)

Säveltämisen ohjaamista tarkastelevat artikkelissaan musiikinopettajat Karjalainen-Väkevä ja Nikkanen (2013). Säveltäminen on musiikkikasvatuksen osana perusopetus, mutta peruskoulun musiikinopetuksessa painottuu kuitenkin valmiiden kappaleiden soittamiseen ja laulamiseen. Karjalainen-Väkevän ja Nikkanen (2013) kirjoittavat artikkelissaan, miten monien koulujen musiikkikasvattajien koulutuksessa on painotettu esittämään muiden sävellyksiä. Säveltämiskasvatus on usein riippuvainen opettajan omasta viitseliäisyydestä. Kuitenkin kirjoittajat toteavat myös sen, että musiikkikasvatuksen ohjelmiston sisältäessä paljon artistien itse tehtyä ja esitettyä populaarimusiikkia, säveltäminen ja itse tuotettu musiikki voisi sopia hyvinkin luontevasti koulujen musiikinopetukseen. Sävellyskasvatuksen haasteeksi Karjalainen-Väkevä ja Nikkanen (2013) toteavat oppilaiden ohjaamisen itsenäiseen työskentelyyn ja ohjatun toiminnan välille sekä yksilöllisen ohjaustarpeen erilaisuuden. Lisähaastetta tuo peruskoulu oppimisympäristönä, jossa isot ryhmät ja taidoiltaan erilaiset oppilat. (Karjalainen-Väkevä & Nikkanen, 2013.)

Musiikinopettajan arjessa musiikilliset työtavat linkittyvät usein toistensa lomaan. Työtavat tulevat monipuolisesti esille myös taiteiden välisessä työskentelyssä, mm. juhlissa ja monialaisissa oppimiskokonaisuuksissa. Musiikin opetus on kokonaisvaltaista ja eri työtapoja voidaan toteuttaa myös oppilaiden kiinnostuksen ja tarpeiden mukaan. Työtapojen monipuolisuus mahdollistaa hyvinkin laajasti alkuopetusikäisen lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen tukemisen.

5 Musiikki kielen kehityksen tukena

Tässä luvussa tarkastelen, miten musiikin työtavoilla tutkimustulosten mukaan voidaan tukea lapsen kielen kehitystä alkuopetuksessa. Lisäksi tarkastelen, miten musiikilla voidaan tukea kokonaisvaltaisesti lapsen kehitystä.

Tämän kandidaatintutkielman tulosten perusteella vauvaiän musiikillisen toiminnan merkitys korostuu niin kielen kehityksen kuin kokonaisvaltaisen kehityksen kannalta. Tutkimustulosten mukaan erityisesti laulamisaalla on tärkeä merkitys lapsen kielelliseen kehitykseen. Ruokosen (2011) mukaan jo ennen syntymää alkanut musiikkikasvatus on merkityksellistä vauvan kielen kehittymiselle. Tutkimustulosten mukaan laulamisen ja kielen samankaltaisuudet kuitenkin ovat merkittävässä osassa kielen kehityksen tukemista.

Kielen kehitys alkaa jo vauvaiässä eikä alkuopetuksen kielen kehitystä voi tarkastella ilman ymmärrystä varhaisen kielen kehityksen vaiheista. Ruokosen (2011) mukaan jo ennen syntymää alkaneella musiikkikasvatuksella on lapsen kielen oppimiselle ja kehitykselle huomattava merkitys. Torppa, Virtala, Kostilainen ja Partanen (2020) kuitenkin korostavat artikkelissaan vauvaiän musiikin merkitystä kielen kehittymiselle. Musiikkitoiminnan vaikutukset perustuvat sekä musiikin ja puhekielen yhteneväisiin ominaisuuksiin. Vauvan tarkkaavaisuus, tunteiden tunnistuskyky ja vuorovaikutustaidot kehittyvät, kun vauvalle lauletaan tai puhutaan laulua muistuttavalla äänensävyllä. (Ruokonen, 2011.)

Niin ikään Brandt, Gebrian ja Slevc (2012) ovat todenneet, että vastasyntyneet ovat herkkiä kielen rytmille ja pystyvät erottelemaan oman äidinkieleen kuuluvia rytmejä. (Brandt, Gebrian & Slevc, 2012.) Kieli ja musiikki ovat luontaisia tapoja itseilmaisuun ja vuorovaikutukseen oman ympäristönsä kanssa. Niiden avulla lapsi alkaa rakentamaan maailmaansa ja osallistuu omaan kulttuuriinsa. Musiikki ja kieli ovat myös avainasemassa aikuisen rakentaessa vuorovaikutussuhdetta lapseen. (Ruokonen, 2011.)

Torppa, Virtala, Kostilainen ja Partanen (2020) toteavat artikkelissaan, miten musiikkitoiminnan vaikutukset perustuvat nykytutkimusten mukaan sekä musiikin ja puhekielen yhteneväisiin ominaisuuksiin. Vauvaiän jälkeenkin musiikki edesauttaa kielenkehitykselle tärkeää vuorovaikutusta, lapsen myönteistä käytöstä muita lapsia kohdatessa (prososiaalisuutta), kognitiivisia taitoja, aivojen kehitystä, puheen havaitsemista taustamelussa,

musiikille ja puhelle yhteisten ominaisuuksien ja prosodian eli puheen intonaation, painotuksen ja rytmin havaitsemista. (Torppa, Virtala, Kostilainen & Partanen, 2020.)

Huotilaisen (2019) mukaan musiikki vaikuttaa useilla eri tavoilla aivojen kehitykseen. Musiikki sisältää siis kielen kehitystä tukevia osa-alueita, kuten kuulonvaraisen muistin parantumista, tarkkavaisuuden kehittymistä ja äänteiden tarkentumista. Musiikillisesti aktiivinen toiminta kehittää lapsella kuulojärjestelmään liittyviä aivomekanismeja, jotka liittyvät tarkkuuteen ja tarkkavaisuuteen ja niiden säätelyyn. (Huotilainen, 2019.)

Sekä Huotilainen (2019) että Torppa kollegoineen (2020) mainitsevat useita musiikillisten työtapojen merkityksiä kokonaisvaltaisen kehitykselle kielen kehityksen lisäksi. Vauvaiän jälkeen musiikillisen toiminnan merkitys jatkuu useilla kehityksen osa-alueilla, jotka ovat kiinteästi yhteydessä kielen kehitykseen. Jotta ymmärtäisi musiikin merkityksen alkuopetuksessa kielen kehityksen tukemisessa on hyvä tietää, miten musiikin työtavoilla voidaan aloittaa lapsen kielen kehityksen tukeminen jo vauvaiässä. Musiikin eri työtapoja 6–8 -vuotiaalla lapsilla alkuopetuksessa voidaan käyttää vuorovaikutuksen, tarkkaavaisuuden ja maailmankuvan rakentumiseen. Alkuopetuksessakin yhdessä laulaminen, soittaminen tukevat lapsen vuorovaikutustaitojen kehitystä. Myös alkuopetuksessa kuulonvarainen muisti ja tarkkaavaisuus kehittyvät ja äänteiden tunnistus helpottuu musiikin työtapoja käyttäen.

Huotilainen (2019) toteaa, että pienellä lapsella musiikillinen aktiivisuus, äänellä leikkiminen, rytmiset jokellukset, kiljahtelut, tavaroiden kolkuttelut ja hakkaamiset sekä hyräilyt ovat tärkeitä puheen oppimisen kannalta. Lapsen oma aktiivisuus äänten tuottamisessa ja kokeilussa ovat oleellisia. Lapsi tutkii tuotettua ääntä ja siten harjaannuttaa ääntöelimiä ja kuulojärjestelmän tarkkuutta. Leikki-ikäisellä laulamisen harjoittelu kehittää kuulojärjestelmän ja ääntämisen motorista yhteistyötä. Laulaessakin täytyy muodostaa äänteet rytmisesti ja tietyllä äänenkorkeudella. Tämä sama tapahtuu puheessakin. Laulamisen harjoittelu kehittää sujuvammaksi kielellisiä taitoja sekä laajentaa puheen muistimalleja. Musiikilliset työtavat laulamisen lisäksi, kuten soittaminen, loruttelu ja tanssiminen ja rytmittely tukevat havaitsemistaitoja, muistia ja tarkkaavaisuutta. (Huotilainen, 2019.)

Huotilaisen (2019) mukaan esimerkiksi loruttelu ja laulaminen ovat sellaista musiikillista tekemistä, jossa erottuu esimerkiksi kaksoiskonsonanttien ja -vokaalien kestoerot (k vai kk, a vai aa). Tämän vuoksi esi- ja alkuopetuksessa laulaminen on lukemisen ja kirjoittamisen harjoittamiseen tehokasta. Kuulotreenit, jotka harjoittavat lukemistaitoja, ovat esimerkiksi lorujen kuuntelu ja niiden hokeminen, rytmiset taputukset tavuittain, helpot lastenlaulut ja

lyhyet sävelkulut harjoittavat yksittäisten äänteiden ja tavujen kuulemista. Kuorossa laulaminen ja instrumentin harjoittelu ovat kattavammin kuulojärjestelmää harjoituttavia keinoja. Musiikilliset toimintatavat ovat havaitsemistaitoja, muistia ja tarkkaavaisuutta tukevaa toimintaa. (Huotilainen, 2019.)

Tämän kandidaatintutkielman tutkimustuloksena voin tutkimusten perusteella tulkita, että kaikenlainen musiikillinen tekeminen, jossa lapsi tuottaa ääniä itse tai välillisesti esineillä ja laulaa harjaannuttaa kuunteluntaitoja tukee lapsen kielellistä kehitystä. Tutkimusten perusteella pienellä lapsella aktiivinen äänen tuottaminen harjoittaa ääntöelimiä ja kuulojärjestelmää. Leikki-ikäisellä laulaminen harjoittaa niin ikään kuulojärjestelmää ja laajentaa puhemalleja. Vaikka Huotilainen (2019) kirjoittaakin vauvaiän musiikillisten työtapojen vaikutuksista kehityksen tukemisessa, lapsen kielen kehitystä tarkastellen voidaan tulkita, että niistä hyötyvät alkuopetusikäisetkin. Musiikillisista työtapoista laulamisen ohelle myös soittaminen, loruttelu, tanssiminen ja rytmittelyt nousivat esiin Huotilaisen (2019) mukaan havaitsemistaitoja, tarkkaavaisuutta ja muistia tukevina työtapoina.

Tämän kandidaatintutkielman tutkimustuloksena voin todeta, että musiikillisten työtapojen merkittävyys nousee esiin myös alkuopetuksen näkökulmasta. Loruttelun ja laulamisen kautta fonologisen tietoisuuden harjoittaminen ovat sellaista musiikillista toimintaa, jotka tukevat 6–8 -vuotiaan lukemaan ja kirjoittamaan oppimassa olevan lapsen kielellistä kehitystä. Työtapoina kuuntelu, koulusoittimien ja kehorytmien soittaminen, musiikkiliikunta, säveltäminen ja improvisointi tukevat alkuopetuksessakin lapsen kuulojärjestelmää ja vahvistaa mm. äänteiden kuulemista ja äänteiden erottelua. Samoin alkuopetuksessa voidaan vielä kehittää havaitsemistaitoja, muistia ja tarkkaavaisuutta musiikin keinoin laulujen sanojen muistamisella, kuuntelutehtävillä ja rytmisellä musiikkiliikunnalla.

Tutkiessaan lapsen ajattelukyvyn kehittymistä, Ruokonen (2016) on tuonut esiin artikkeleissaan Brunerin teorian. Brunerin mukaan ajattelun kehittymisessä on kolme vaihetta, joita Ruokonen tarkastelee teoriaa musiikillisen ajattelun kehittymisen kautta. Ensimmäinen vaihe on kokemiseen ja motoriseen tekemiseen liittyvä *toiminnallinen vaihe*. Tässä lapsi kokee musiikin liikkumisen kautta ja kuullun perusteella tehdyt havainnot muuntuvat keholliseksi liikkeeksi. Toinen vaihe tässä Brunerin teoriassa on *ikoninen vaihe*. Musiikilliseen toimintaan voidaan lisätä mielikuvia ja musiikilliset kokemukset muuttuvat lapsen mielessä mm. visuaalisiksi, auditiivisiksi tai kinesteettisiksi kuviksi. Näiden mielikuvien mukaan lapsi pystyy ikään kuin palaamaan opittuun asiaan. Leikin ja musiikkiliikunnan yhdistäminen helpottavat

lapsen oppimisen prosessia musiikillisten käsitteiden kanssa. Esimerkiksi voimakas ja hidasliikkeinen musiikki voi luoda lapselle mielikuvan elefantista. Kolmas Brunerin teorian vaihe on ns. *symbolisen ajattelun vaihe*, jossa musiikin kieli ja sen symboliikka liitetään toisiinsa. Ruokonen mainitsee tässä esimerkin, miten musiikin symboliikkaa (esim. p – piano - hiljaa ja f – forte -voimakkaasti) mielikuvien, musiikkiliikunnan ja leikin kautta voidaan lapsilla havainnollistaa esimerkiksi alkuopetusikäiselle tai jo ennen kouluikää. (Ruokonen, 2016.)

Tämän kandidaatintutkielman tulosten valossa, Brunerin ajattelukyvyn ja musiikillisen ajattelun yhteydestä voidaan tulkita, kuinka toiminnallisuus ja leikki ovat oppimisprosessia sekä lapsen kehitystä tukevia toimintamalleja. Musiikkiliikunnan merkitys työtapana korostuu, kun keholliset kokemukset auttavat lasta oppimaan sisäistämään uusia asioita. Leikki ja liikunta ovat lapselle ominaisia tapoja toimia niin leikki-ikässä kuin alkuopetuksessä. Musiikkiliikunta aktivoi oppilaita musiikin ymmärtämiseen, sen tulkintaan elämysten ja kokemusten kautta. (kts. Juntunen, 2010) Myös Perkiö (2010) on todennut musiikkiliikunnan oppimisen tavoitteissa, kuinka musiikin ja liikkeen yhdistelmässä voidaan harjoittaa mm. kuuntelutaitoa, rytmitajua eli kielen kehityksen kannalta oleellisia taitoja. Musiikkiliikunnassa voidaan yhdistää Brunerin ajattelun kehityksen kolme vaihetta. Ensimmäisessä vaiheessa musiikki koetaan kehollisesti, tämän jälkeen musiikkiliikuntaan voidaan lisätä mielikuva opittavasta asiasta (norsu ja hidas musiikki) eli ikoninen vaihe. Tämän jälkeen musiikkiliikuntatuokiolla voidaan lisätä symbolisen ajattelun vaiheen musiikilliset symbolit (f – forte).

Voidaan siis päätellä, että toiminnallisuus musiikin oppiaineessa on oleellista kielen kehityksenkin kannalta. Musiikkiliikunta aktivoi 6–8 -vuotiasta liikkumaan ja leikin kautta innostumaan oppimisesta. Keholliset kokemukset musiikkiliikunnassa auttavat lasta oppimaan syvällisemmin ja Perkiön (2010) määrittämät musiikkiliikunnan tavoitteet harjaannuttavat myös alkuopetuksen musiikin opetuksessa kielen kehityksen kannalta tärkeitä taitoja, kuten edellä mainittuja rytmitajun ja kuuntelutaidon kehittymistä.

Tämän kandidaatintutkielman yhteenvedona tutkimustuloksista voin todeta, että tutkimuksen teoreettisessa viitekehityksessä korostui varhaislapsuuden musiikillisen toiminnan merkitys lapsen kielellisen kehityksen tukemisessa. Kuitenkin, että nämä alkuopetuksen musiikilliset työtavat eivät juurikaan eroa varhaisiän musiikillisista työtavoista. Musiikilliset työtavat tukevat yhtä lailla niin alle kouluikäisen lapsen kuin alkuopetusikäisen lapsen kielellistä kehitystä.

6 Pohdinta ja johtopäätökset

Tämän kandidaatintutkielman tutkimustulokset ovat vahvistaneet ymmärrystäni sekä lapsen kokonaisvaltaista että kielen kehityksen tukemisesta musiikin keinoin. Tulosten mukaan alkuopetuksen musiikilliset työtavat tukevat lapsen kielellistä kehitystä. Tutkimustuloksissa ei odotusteni mukaan noussut kuitenkaan esiin kaikkien työtapojen merkityksellisyys, vaan tulosten mukaan laulaminen ja musiikkiliikunta korostuivat työtapoina juuri kielen kehityksen tukemisessa.

Tämän kandidaatintutkielman myötä olen tullut siihen tulokseen, että se tieto mitä minulla oli jo ennen tätä tutkimusta lapsen kielen kehityksen ja musiikillisten työtapojen kehityksestä on vahvistunut. Nykyisten aivotutkimusten tulokset ovat tuoneet ymmärrystä siitä, mikä musiikin asema oppimisessa on. Tämän tutkimuksen perusteella olen tullut siihen tulokseen, että kaikilla alakoulun musiikillisilla työtavoilla sekä musiikillisella toiminnalla ja on merkitystä kielen oppimisessa. Yllättynyt olin tosin siitä, että musiikillisena työtapana improvisointi ei noussut enempää esiin teoreettisessa viitekehyksessä tai tutkimustuloksissa. Käsitökseni mukaan, improvisointikin tukee lapsen kielellistä kehitystä lapsen käyttäessä kieltä ja improvisoimalla niin sanallisesti kuin musiikillisesti.

Nurmen ja kollegoiden (2014) taulukko 1 kielen kehityksen eri ikäkausista mahdollistaa yhteenvedon siitä, miten musiikilliset työtavat tukevat lapsen kielen kehitystä jo alle kouluikäisenä. Johtopäätöksenä voin todeta, että tutkimuskysymykseni keskittyessä alkuopetuksen kielen tukemiseen tämän tutkimuksen tuloksena olen saanut paljon ymmärrystä myös alle kouluikäisen lapsen kielelliseen tukemiseen. Lisäksi näen, että alkuopetuksessa lähdetään liikkeelle juuri tuosta 6 -vuotiaan kielen kehityksen tasosta ja jatketaan sen myötä samoja työtapoja käyttäen kielen kehityksen tukemista muuttaen niitä ikäkauden mukaan. Siten tutkimustulokset ovat sovellettavissa myös alkuopetusikäisen lapsen maailmaan.

Ristiriitaisuutta tutkimustuloksissa tuli esille Hakamon (2013) ja Ruokosen (2011) näkemyksissä. Hakamon (2013) mukaan kieli alkaa kehittyä vasta syntymän jälkeen vuorovaikutuksessa hoitavien ihmisten kanssa. Ruokosen (2011) näkemyksen mukaan kielellinen kehitys alkaa jo ennen syntymää. Vuorovaikutuksellisuus on kuitenkin tutkimustulosten mukaan vastasyntyneen kielen oppimisen lähtökohtana ja sen merkityksellisyys voi alkaa vasta syntymän jälkeen. Oma näkemykseni sai kuitenkin vahvistusta vuorovaikutuksen, lasta hoitavien aikuisten musiikillisen toiminnan ja kielen

kehityksen yhteydestä. Käsitykseni mukaan, sikiön kuulon kehittyessä sikiö ”altistuu” omalle äidinkielelleen, mutta syntymän jälkeinen vuorovaikutuksellisuus on otollista aikaa kielen kehitykselle.

Tämän kandidaatintutkielman tulosten perustella voin todeta, että musiikilliset työtavat tukevat sekä normaalia kielen kehitystä, mutta erityisesti myös lapsia, joilla on haasteita tai häiriöitä kielen kehityksessä. Esimerkiksi Siiskosen ja kollegoiden (2020) (kts. luku 3.1.2) ns. perinteisen kielen kehityksen vaikeuksien jaottelussa musiikin eri toiminnot voivat tukea mm. fonologista kehitystä eli äännejärjestelmän hallintaa. Huotilainen (2019) toteaa kuinka loruttelulla ja laulamisella voi tukea esimerkiksi kaksoiskonsonanttien ja -vokaalien kestoa. Myös rytmikkäät tavutukset auttavat lasta ymmärtämään sanojen muodostumista ja taivuttamista (morfologia). Musiikillisilla työtavoilla voidaan siis tukea sellaisten lasten kielellistä kehitystä, joilla on eri tasoisia kielen kehityksen häiriöitä. Puheen tuottamisen häiriöissä, jossa sanavarasto on pieni, lauseopilliset virheet tyypillisiä, voidaan mm. laulujen laulamisella tukea sanavaraston kehittymistä ja sanoituksen mukaan laulaen harjoituttaa mm. lauserakenteita.

Teoreettisessa viitekehityksessä merkittävimmäksi työtavaksi nousi laulaminen. Sen merkitystä korostivat niin Ruokonen (2011) kuin Huotilainen (2019) sekä Torppa kollegoineen (2020). Erityisesti esiin nousi vauvaiän kielellisen kehityksen tukeminen laulamalla. Musiikkiliikunta ja kuuntelu saivat työtapoina vahvistusta tutkimuksista. Työtapoina esiin nousivat myös loruttelut, rytmittelyt, soittaminen ja musiikkikuntaan kuuluva tanssi. Näiden työtapojen merkitys nousee esiin tarkkaavaisuustaitojen, kuuntelutaitojen, havainnointitaitojen, tunteiden tunnistuksessa ja vuorovaikutustaidoissa.

Alkuopetuksen musiikillisiin työtapoihin sisältyvät myös improvisointi ja säveltäminen. Tässä kandidaatintutkimuksessa nämä musiikilliset työtavat eivät nousseet esiin kovin voimakkaasti teoreettisessa viitekehityksessä. Oma johtopäätökseni näistä on se, että tutkimukseni lähteet olivat hyvin keskittyneitä varhaiseen kielen kehityksen tukemiseen ja siten improvisointi ja säveltäminen eivät nousseet esiin tutkimuksissa. Johtopäätökseni tästä ilmiöstä on se, että teorian valossa nämä toimintatavat eivät juuri näiden tutkijoiden mukaan vaikuttaneet merkittävästi kielen kehityksen tukemiseen. Joitain mainintoja esimerkiksi tutun sävelmään uusien sanojen keksimisestä oli, mutta varsinaista teoreettista näkökulmaa niihin ei ollut luotu. Tämän kandidaatintutkielman perusteella voin sanoa, että nämä kaksi työtappaa, säveltäminen

ja improvisointi, saatetaan kokea vaikeiksi musiikillisiksi työtavoiksi. Itse asiassa niitä kyllä käytetään hyvin paljon mutta ehkä tiedostamattomalla tasolla.

Alle vuoden ikäisen lapsen kielen kehityksen tukemisessa lapsella ovat käytössä niin laulaminen, musiikkiliikunta ja rytmiset lorut. 1–2 -vuotiaiden kehitysvaiheeseen laulaminen mm. lisää sanavarastoa ja 4 -vuotiaille mm. lorut, laululeikit, itse tehdyt eli improvisoidut laulut tukevat mm. kielellistä tietoisuutta. 5–6 -vuotiaiden sanojen ääntäminen, taivuttaminen kerrontaidot lisääntyvät niin laulaessa, musiikkiliikunnan kautta rytmittäessä, säveltämisessä kuin kuuntelutaidossakin. Myös 6 -vuotiaan sanavaraston lisääntymisessä, vuorovaikutustaitojen kehittämisessä sekä keskittyvässä puheen kuuntelemisessä voidaan näitä taitoja tukea ja lisätä kaikilla musiikillisilla työtavoilla. Musiikillisten työtapojen merkittävyys on alkuopetuksessa näiden samojen työtapojen kautta ikätason mukaisesti haastetta lisäten.

Nykyisessä luokanopettaja- ja varhaiskasvatuksen opettajien koulutuksessa olisi tarpeellista saada musiikillisesti sellaista koulutusta, että he pystyisivät myös musiikin osalta tukemaan lapsen kokonaisvaltaista kehitystä. Johdannossa mainitsemani Henna Suomen väitöskirja (2019) opettajaksi opiskelevien musiikillisesta osaamisesta on huolestuttavaa tietoa. Tämän tutkimuksen myötä olen itselleni saanut ymmärrystä musiikin merkityksestä oppimiselle ja siten koen tärkeäksi ilmaista huoleni musiikin koulutuksen vähyydestä opettajakoulutuksessa. Taitoaineiden oppimisessa tämän hetkiset tuntimäärät eivät riitä; musiikilliset taidot vaativat pitkäkestoisen opiskelun ja oppimisprosessin.

Tässä tutkimuksessa motoriikan kehityksen tukeminen ei noussut kovin merkitykselliseen asemaan. Musiikillisten työtapojen merkitystä motoriikan kehityksen tukemisessa sivuttiin jonkin verran musiikkiliikunnan työtavan esittelyssä. Johtopäätökseni tästä ilmiöstä on se, että tämän tutkimuksen lähdeaineisto rajautui siten, että musiikilliset työtavat motorisen kehityksen tukemisessa eivät nousseet merkityksellisesti esille. Teoria- ja tutkimustietoa tältä osa-alueelta kuitenkin on hyvin olemassa. Tutkimustuloksena esiin noussut ilmiö improvisoinnin ja säveltämisen teorian tiedon ja työtapojen käytön vähyydestä musiikillisena työtapana herättää kiinnostusta näiden aihealueiden tutkimiseen. Tutkimustiedolle olisi selkeästi tarvetta, jotta nämäkin työtavat nousisivat tiedostetulle tasolle. Pro gradu -työssäni voisin lähteä pohtimaan näiden työtapojen merkityksellisyyttä kielen kehityksen tai musiikillisen itsetunnon tukemisen näkökulmasta.

Lähteet

- Ahonen, T., Määttä, S., Meronen, A., Lyytinen, P. (2014). Kielenkehityksen vaikeudet. Teoksessa T. Siiskonen, T. Aro, T. Ahonen, & R. Ketonen (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa* (ss. 72–103). 4. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Brand, A., Bebian, M., & Slevc, L. R. (2012) *Music and early language acquisition*. Viitattu 4.6.2020: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2012.00327/full>
- Dunderfelt, T. (2011). *Elämäkaaripsykologia: Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen*. 14.-15. painos. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Ervasti, M., Muhonen, S. & Tikkanen, R. (2013). Säveltämisen monet mahdollisuudet musiikkikasvatuksessa. Teoksessa M.-L. Juntunen, H. M. Nikkanen & H. Westerlund (toim.) *Musiikkikasvattaja. Kohti reflektiivistä käytäntöä*. (ss. 246-291). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hakamo, M.-L. (2011). *Puhekuplia: Lapsen puheen ja kielellisen tietoisuuden kehittäminen*. 2. painos. Saarijärven Offset: Lasten Keskus.
- Hongisto, S. (2020) Aivot uuteen asentoon – hyöty irti musiikin sivuvaikutuksista. Opettaja. Viitattu 28.5.2020: <https://www.opettaja.fi/tyossa/aivot-uuteen-asentoon-hyoty-irti-musiikin-sivuvaikutuksista/>
- Huotilainen, M. (2019). *Näin aivot oppivat*. Jyväskylä: PS-kustannus. Viitattu 25.5.2020: <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789524519199>
- Juntunen, M.-L. (2010). Mitä musiikkiliikunta on? Teoksessa M.-L. Juntunen, S. Perkiö, & I. Simola-Isaksson. *Musiikkia liikkuen. Musiikkiliikunnan käsikirja 1*. (ss. 11) Helsinki: WSOYpro Oy.

Juuti, A. & Puusa, A. (2020). Laadullisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti, (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus. Viitattu 31.5.2020: <https://www.ellibrary.com/reader/9789523456167>

Karjalainen-Väkevä, M. & Nikkanen, H. (2013). Opettajan roolit säveltämisen ohjaajana ala- ja yläkoulussa. Teoksessa J. Ojala & L. Väkevä (toim.) *Säveltäjäksi kasvattaminen. Pedagogisia näkökulmia musiikin luovaan tekijyyteen*. (ss. 50-63) Opaat ja käsikirjat 2013: 3. Helsinki: Opetushallitus.

Koivunen, P.-L. & Lehtinen, T. (2016). *Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille*. 2. painos. Jyväskylä: PS-kustannus. Viitattu 28.5.2020: <https://www.elibrary.com/reader/9789524519540>

Korkeamäki, R.-L. (2011). Kieli ja vuorovaikutus oppimisympäristöissä. Teoksessa M. Nurmilaakso & A.-L. Välimäki (toim.) *Lapsi ja kieli: Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa*. (ss. 42-53) Helsinki: Unigrafia Oy – Yliopistopaino. Opas 13. Viitattu 2.5.2020: <https://core.ac.uk/download/pdf/12361198.pdf>

Korpilahti, P. (2015). Kielen kehitykselliset häiriöt; viivästynyt ja poikkeava kielenkehitys. Teoksessa K. Launonen & A.-M. Korpijaakko-Huuhka (toim.) *Kommunikoinnin häiriöt: syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita*. (ss. 39-58) 8. painos. Palmenia-sarja nro 12. Helsinki: Gaudeamus.

Käypä hoito. (2019) Viitattu 20.5.2020: <https://www.kaypahoito.fi/hoi50085#K1>

Lerikkanen, M.-L. (2013). *Lukemaan oppiminen ja opettaminen esi- ja alkuopetuksessa*. 1.–3. painos. Helsinki: Sanoma Pro oy.

Nurmi, J.-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen P., & Ruoppila, I. (2014). *Ihmisen psykologinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus. Viitattu 24.4.2020: <https://www.ellibrary.com/reader/9789524516518>

Ojala, J. & Väkevä, L. (2013). Säveltäminen luovana ja merkityksellisenä toimintana. Teoksessa J. Ojala & L. Väkevä (toim.) *Säveltäjäksi kasvattaminen. Pedagogisia näkökulmia musiikin luovaan tekijyyteen.* (ss. 10-22) Oppaat ja käsikirjat 2013: 3. Helsinki: Opetushallitus.

Perkiö, S. (2010). Musiikkiliikunnan tavoitteita. Teoksessa M.-L. Juntunen, S. Perkiö & I. Simola-Isaksson. *Musiikkia liikuen. Musiikkiliikunnan käsikirja 1.* (ss. 12) Helsinki: WSOYpro Oy.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014). 4. painos. Opetushallinto.

Ruokonen, I. (2011). Musiikin monet kielet. Teoksessa M. Nurmilaakso, A.-L. Välimäki (toim.) *Lapsi ja kieli, kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa.* (ss. 62-69) Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.

Ruokonen, I. (2016). *Esi- ja alkuopetuksen musiikin didaktiikka.* Helsinki: Finn Lectura.

Salminen, A. (2011). Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja. Vaasan yliopisto. Viitattu 19.5.2020: https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/7961/isbn_978-952-476-349-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Siiskonen, T., Ahonen, T., Määttä, S. (2020). Kielenkehityksen vaikeudet. Teoksessa T. Ahonen, M. Aro, T. Aro, M.-K. Lerkkanen, T. Siiskonen (toim.) *Oppimisen vaikeudet* (ss. 224-250) t. 2. painos. Niilo Mäki Instituutti. Jyväskylä.

Suomi, H. (2019). *Pätevä musiikin opettamiseen? Luokanopettajaksi valmistuvan musiikillinen kompetenssi perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden toteuttamisen näkökulmasta.* Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. Viitattu 29.1.2020: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/63739/978-951-39-7765-8_vaitos18052019.pdf?sequence=-1&isAllowed=y

Torppa, R., Virtala, P., Kostilainen, K., & Partanen, E. (2020). Musiikki ja lapsen kielen kehitys. Teoksessa E. Niemitalo-Haapala, S. Haapala & S. Ukkola (toim.) *Lapsen kielenkehitys. Vuorovaikutuksen, leikin ja luovuuden merkitys*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Viitattu 19.5.2020: <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789523700383>

Viholainen, H., & Ahonen, T. (2014). Motoriikka. Teoksessa T. Siiskonen, T. Aro, T. Ahonen, R. Ketonen (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. (ss. 248-259) 4. uudistettu painos. Opetus 2000. Jyväskylä: PS-kustannus.